

KRITIKA NATURALIZMU V KONTEXTE DIELA SVÄTOPLUKA ŠTÚRA (OD HUMANIZMU K BEŠŤIALITE)

4. mája 2023

Konferencia: Naturalizmus ako
univerzálny filozofický program

Katedra filozofie a dejín filozofie

Erika Lalíková

(1901 – 1981) SVÄTOPLUK ŠTÚR

ŠPECIFICKÁ ROVINA INTERPRETÁCIE NATURALIZMU, AKO PRAMEŇA EURÓPSKEJ DUCHOVNEJ KRÍZY.

Celou tvorbou S. Štúra sa ťahá odpor k jednostrannostiam. Interpretuje základné poruchy a scestia, v ktorých sa ocitlo európske myslenie v 19. a 20. storočí.

Iracionalizmus. Vitalizmus. Biologizmus. Filozofia života a jej postavenie.

Kritický realista S. Štúr – inklinácia k tzv. wűrzburskej škole.

Vyhranenie sa voči klasickej koncepcii filozofie života, ako podkladu pre interpretáciu naturalizmu.

Naturalizmus ako prameň európskej duchovnej krízy.

Naturalizmus ako veľký pokles mravného cítenia.

KRITICKÝ REALISTA

Štúr stál na pozíciách kritického realizmu, nadväzoval na tzv. **würzburgskú školu** (Osvald Külpe, August Messer, Erich Becher...), **vychádzali z tézy o sprostredkovanej povahe poznania pomocou poznatkov z fyziológie a psychológie, ako aj s pomocou kauzálnej teórie vnímania.**

! Inklináciu k tejto skupine autorov – k tejto škole, zaznamenávame aj u novopozitivistov (vid' I. Hrušovský), v tomto prípade ide skôr o snahu vysvetliť hypotetický charakter empirických výrokov a obhájiť princíp verifikácie, učenie o aproximatívnej povahe poznania.

Proces poznania je podľa kritických realistov ovplyvňovaný fyzikálnymi, fyziologickými, psychickými faktormi, ktoré menia originál vnímaného objektu a tak znemožňujú jeho bezprostredné poznanie.

Pocit a vnem sú posledné ohnivé v reťazi fyzikálnej, fyziologickej a psychologickaj povahy, ktoré sprostredkovávajú pôsobenie objektov vonkajšej skutočnosti na subjekt.

ŠTÚR A KRITICKÝ REALIZMUS

Kritická reflexia dobového poznania: „*K logickým problémom súčasnej filozofie*“ a „*Problém transcendentna v súčasnej filozofii*“ – tu prezentuje kritické stanovisko k „logistike“, „logicizmu“, matematizmu, filozofii hodnôt, fenomenológii, intuicionizmu a k Heideggerovej filozofii existencie.

Filozoficky vyhodnotil súdobé antropologické a prírodovedne orientované výskumy.

Bol presvedčený (vychádzajúc z TGM) o nevyhnutnosti sledovať svetové dianie, zachytiť, vybrať a asimilovať z neho všetko pozitívne, prispieť k modernizácii sociálneho života.

V podstate ide o istý druh teoretickej a konkrétne prakticky zameranej filozofii života.

Ide o profiláciu kriticko-realistickej životnej koncepcie, ktorá: „**nevidela svoju úlohu v ďalšej atomizácii, ale v koncentrácii, v novom, lepšom vyrovnávaní všetkých životných síl a hodnôt a v ich spájaní v hlbšiu a všestrannejšiu novú životnú a reálnu jednotu**“.

FILOZOFIA ŽIVOTA

Kritickí realisti si uvedomovali potrebu istého odstupu filozofie od vedy, pokúšali sa o reformu tradície klasického racionalizmu.

Štúr okrem tejto pozície sa snažil prezentovať aj **tvrdú kritiku klasických predstaviteľov filozofie života**, snaží sa vysloviť svoju tézu, ako je potrebné pristupovať k samotnému pojmu život.

Štúr bol presvedčený, že žil v období zobrazenia „gigantického zápasu o osud európskeho života a kultúry“.

Podľa neho je nevyhnutné zbaviť sa akýchkoľvek jednostranností v interpretácii aj samotného pojmu život a je nevyhnutné oboznámiť sa s jeho štruktúrou, výstavbou a poriadkom!!!

V prvom rade sa mu kľúčovou ukázala potreba reagovať na nemeckú filozofiu života.

CHOROBY EURÓPY

V *Rozprave o živote* (1940, 1946) Štúr konštatuje: „Európa chorľavie zhruba v poslednom polstoročí nebezpečnou chorobou, iracionalizmom, a to hlavne razenia vitalistického (...), ide o proces omnoho hlbší, smerujúci k zvráteniu všetkých doterajších životných a kultúrnych hodnôt.“ (Štúr 1946, s. 5)

Moderný iracionalizmus sa živí z dvoch prameňov:

- ☒ **intuicionizmu** (vychádzajúcej z filozofie Bergsona), stáva sa živnou pôdou novej metafyziky, špekulácie, mysticizmu a mytologizmu
- ☒ materialisticky poňatého **biologizmu** – podklad nemeckej filozofie života

Moderný iracionalizmus je „vážna choroba“ a nebezpečná jednostrannosť, pre európskeho človeka absolútne neprijateľná; vychádza priamo z „ducha“. (Štúr 1946, s. 11)

NEMECKÁ FILOZOFIA ŽIVOTA

Moderný vitalizmus bol „živený prevažne naturalistickým myslením druhej polovice storočia devätnásteho, myslením jednostranným a exkluzívnym, ktorého trpké dôsledky vypíjame dnes až do dna, odhalil nám tragiku moderného ľudstva v celej jej priepastnosti.“ (Štúr 1946, s. 12)

Vedie k vôli k moci – Stirner, Nietzsche, „ako individuálna vôľa k moci sa v duchu doby kolektivizuje (Alex. Tille) a aby nenastala vôľa k moci azda u všetkých európskych národov, rozčleňujú sa schematicky rasovými teóriami na rasy vyvolené a menejcenné (H. St. Chamberlain), to jest v podstate na tie, ktoré majú právo na vôľu k moci a ktorým sa toto právo odopiera.“ (Štúr 1946, s. 12)

20. STOROČIE

„... extrémne vyhrocuje veľiké rozpolcení, propastný dualizmus a rozpor stoločí 19., jehož dŭsledkem byly dvě největší a nejkrotější války celých dosavadních světových dějin.“ (Štúr 1955, s. 4)

V čom spočíva príčina tejto disharmónie? V čom tkvejú príčiny rozporov, prameňov všetkých výkyvov, kríz a katastrof?

- Štúr veril, že môže „populárne a zatím jen v evropském měřítku naznačiti pouze v noetickém půdorysu, z něhož však potom proniká do všech oblastí a do celého světa. Je to **základní disharmonie subjektu a objektu, částí a celku**. Neboť plodný život jednotlivců i dějinných epoch lze vytvářeti jen v pokud možno vyvážené, harmonické korelaci, souvztažnosti a spolupráci subjektu a objektu, t. j. vnějším světem daných složek a podmínek a tvůrčím přínosem formujícího individua či kolektivu; při čemž vědomí subjektu nelze nikdy postavit do protikladu k objektu, protože ono samo je pouze součástí objektivního světa, i když součástí pro lidské tělo nejzávažnější a integrující.“ (Štúr 1955, s. 4)

VPÁD NATURALIZMU: VLASTNÝ PRAMEŇ PREHODNOCOVANIA HODNÔT (1. KAPITOLA)

„Všetok lesk európskeho ducha humanitnej epochy osvietenскеj a klasickej filozofie a jeho postupný zostup k naturalizmu posledného storočia, pokles človeka od nadrad'ovania duchovných hodnôt až k protichodnej nadvláde oblastí prevažne zmyslových a pudových, výlučne mocenských, ktoré ho strhávajú až k živočíšne bezútešnému deterministickému naturalizmu a z neho napokon k nihilizmu – tento priebojný vzostup i pád s neprekonateľnými rozpormi, konfliktmi a antagonizmami vidíme nielen v ekonomickom procese s priemyselnou revolúciou, ale nájdeme ho aj v oblasti umeleckej, myšlienkovej, historickej, právnej, etickej; badáme ho na celom živote a v každej činnosti, pretože základné ekonomické, estetické, filozofické a etické tendencie – ako to ináč ani nemôže byť – vzájomne sa prelínajú a pretvárajú celý európsky život, ba prevažne potom ovplyvňujú aj ostatný svet. V Európe prebieha proces – ako to jasnozrivo predpovedal už Grillparzer – od humanity cez nacionalizmus až k beštialite.“ (Štúr 1967, s. 9)

STOPY NATURALIZMU V DIELACH NEMECKÝCH IDEALISTICKÝCH FILOZOFOV

Počnúc Fichtem, cez Hegla a iné osobnosti, sa podľa Štúra hlási najdôslednejšie k naturalizmu (ešte na idealistických základoch) Arthur Schopenhauer, v diele *Svet ako vôľa a predstava* (*Die Welt und Vorstellung*, 1819).

SŠ o ASch: „... zatiaľ urobil len popri iných scestiach nemeckého myslenia nemenší extrémny výkyv tým, že nastolil primát vôle nad poznaním a duševnou činnosťou, a to **vôle vo svojej rozšírenej naturalistickej koncepcii ako slepej, pudovej, metafyzickej prírodnej sily, čím duchovný európsky organizmus utrpel novú nebezpečnú trhlinu...**“ (Štúr 1967, s. 23).

„Neopodstatneným a neprípustným“ rozšírením pojmu vôle na slepú prírodnú silu upadol do naturalizmu. Svet sa mu zdal byť žalostný a nezmyselný... Tieto naturalistické predpoklady ho viedli k pesimizmu a nihilizmu.

SCHOPENHAUER – DETERMINISTICKÝ NATURALIZMUS

Proti „heglovskému Rozumu, proti jeho jednostrannému panlogizmu, bol tu nastolený opačný extrémny myšlienkový výkyv; **primát nerozumu, metafyzickej slepej sily, pudu**. A jedine tento **deterministický naturalizmus** – aj keby sa v iných prípadoch tváril akokoľvek optimisticky – bol a bude vždy vnútorným prameňom pesimizmu a nihilizmu...” (Štúr 1967, s. 29)

MAX STIRNER – *JEDINEC A JEHO MAJETOK (DER EINZIGE UND SEIN EIGENTUM, 1844)*

„Najväčší fanatik a kacír storočia“ napísal „bibliu najdrastickejšieho egoizmu a anarchizmu“... (Štúr 1967, s. 38-39)

SŠ o MS: fanatik nového náboženstva moci, násilia a zločinu, vedel len negovať a borit' všetky individuálne a kolektívne väzby a hodnoty bez jediného pozitívneho prvku. (Štúr 1967, s. 49)

DÔVOD, PREČO SA NATURALIZMUS ŠÍRIL PRÁVE V NEMECKEJ FILOZOFII

Ďalšie pramene, ktoré postupne menili tvár druhej polovice 19. storočia a zasiahli aj do storočia 20. – smerom k naturalizmu, by sme našli v mechanistickom materializme, darvinizme a biologizme (od mechanistického materializmu, cez monizmus a energetizmus, až k vitalizmu).

Myšlienky naturalistickej filozofie sa šírili najmä z poznatkov špeciálnych prírodných vied a aplikovali sa na „celoživotnú oblasť“ práve v Nemecku.

Nie v osvieteniskom humanizme a klasickej filozofii a literatúre, **ALE AŽ v naturalizme druhej polovice 19. storočia**, „našlo Nemecko pre svoju rastúcu ekonomickú a vojenskú silu a expanzívne túžby svoje najvlastnejšie celonárodné náboženstvo a bezpečný základ svojej vôle k moci...“ (Štúr 1967, s. 52)

Mechanistický materializmus (holandský fyziológ Jacob Moleschott) korigoval na jednej strane romantické výstrelky a nedostatky, no na druhej strane svojím determinizmom a amoralizmom posilňoval naturalistické cítenie i konanie.

NIETZSCHE = PRVÁ NERVOVÁ REAKCIA ROMANTICKY ZJAZVENEJ DUŠE NA NATURALISTICKÉ PREHODNOTENIE HODNÔT

SŠ o FN: nie je nečasový (ako sám seba prezýval), ale veľmi časový mysliteľ, ktorý vyhrotil „**napredujúci novoromantický individualizmus práve pomocou naturalistickej filozofie do protikladného extrému.**“ (Štúr 1967, s. 67)

Štúr označil Zarathustru za najzávažnejšie, filozoficko-básnické dielo. Upozornil na dva hlavné myšlienkové motívy kotviace v naturalistickej filozofii: „**materialistický kolobeh nesmrteľnej, ale vážiteľnej látky** je predpokladom teórie o večnom návrate“ a **Nietzscheho teória nadčloveka**, ktorá „vyvrela z úcty ku géniovi“ a ktorý by bol „bez vývojovej náuky nemysliteľný.“ (Štúr 1967, s. 66)

Pojem života = kľúčový pojem Nietzscheho filozofie. Išlo mu však o MÝTUS ŽIVOTA.

„To, čo Nietzsche a všetci naturalistickí filozofi nazývajú životom, je iba život zredukovaný na oblasť inštinktívnu, vitálnu, teda vo svojej mnohotvárnosti nesmierne ochudobnený.“ (Štúr 1967, s. 90)

K FILOZOFII ŽIVOTA

Obraz človeka v tzv. filozofii života, je od začiatku bližší zoológii ako filozofii. (Štúr 1967, s. 92)

Celé Nietzscheho dielo je rôznosmerným prebíjaním sa k novej viere „v človeka silného v zmysle vôle k moci, ktorá by ho zachránila pred postupujúcim duchovným nihilizmom.“ (Štúr 1967, s. 95)

Filozofia života – podľa Štúra „novodobý jednostranný mýtus života aj po zvädnutí najkrajších životných, kultúrnych kvetov nepodporuje ani vitálny život, ale vedie ho večným bojom a vojnou všetkých proti všetkým priam do pažeráka smrti a zániku: **nie je filozofiou života, ale filozofiou smrti!**“ (Štúr 1967, s. 127)

NATURALIZMUS TAK, AKO HO VIDEL ŠTÚR

Naturalizmus „... je prameňom európskej duchovnej krízy od absolutizmu päťdesiatych rokov, ktorý však nadobudol najmä v Nemecku povážlivo jednostrannú povahu. Oveľa horšia je však etická situácia, ktorú, pravda, umožnila predovšetkým táto myšlienková prízemnosť. Lebo naturalizmus už svojou povahou znamená (...) veľký pokles mravného cítenia, a obdobne ako šovinizmus v prvej polovici 19. storočia, spojený s túžbou po zväčšení moci, skalil Nemcom vedu a literatúru, tak zjednotenie nemeckých štátov v druhej polovici a jeho naturalistické náboženstvo zatemnili im temer všetky etické obzory. V rôznych, nespočetných variáciách ohlasuje sa jediná, vedecky zdanlivo podopretá devíza **vôle k moci, ktorá sa nakoniec stáva najvyšším mravným imperatívom!**“ (Štúr 1967, s. 130)

„CHYTĽAVÝ“ NATURALIZMUS – S. ŠTÚR

Európa sa z naturalizmu – myšlienkového!, nie ekonomického a politického, zotavila veľmi skoro.

Vo Francúzsku Bergson prináša jeho dôkladnú vedeckú kritiku (hoci len negatívnu, podotkol Štúr), v Anglicku si razí cestu realizmus a u nás kritický realizmus, čo sú bariéry proti naturalistickým myšlienkam.

Nietzscheho náuka sprostredkovala naturalizmus nemeckej inteligencii – i „polointeligencii (vrátane filozofov), podarilo sa jej rozšíriť ho so všetkými etickými dôsledkami do najširších vrstiev národa.

Hlavné ťažisko života nespočíva v civilizačnej a kultúrnej oblasti, ale vo vitálnej sfére.

„Najvyšším kritériom života sa stáva maximálna vitalita, zdravie, umocnenie a stupňovanie života, sila a násilie, vôľa k moci, a to nielen jednotlivcov, ale aj národov.“ (Štúr 1967, s. 136)
Pozn. – túto podmienku „zbiologizovala“ nemecká filozofia.

NOVÁ DOBA NEMECKEJ MYSTIKY. MÝTUS KRVI A MÝTUS SLOBODNEJ DUŠE

Posilnil sa nový diferenciačný nacionalistický proces, **oživil sa romantický nacionalizmus – založený na naturalistických predpokladoch!** → „**na predpokladoch agresívneho šovinistického imperializmu, ako rasová teória, podopieraná spopularizovaným darvinizmom.**“ (Štúr 1967, s. 137)

Podľa Štúra „storočný príboj naturalizmu v jeho najrôznejších podobách“ (Štúr 1967, s. 145) pripravuje pôdu pre I. svetovú vojnu...

V popredí stoja popierači ducha, ako napr. Oswald Spengler, Ludwig Klages..., ale aj Adolf Hitler a Alfréd Rosenberg – **ideológia nacizmu „je len slabým a veľmi rozriedeným odvarom nemeckej naturalistickej filozofie.**“ (Štúr 1967, s. 188)

Až Rosenberg plne urobil z nacionálneho socializmu mystické hnutie a premenil ho na nové náboženstvo krvi, založenom na naturalistických heslách o rase a krvi... (s. 208)

NACIZMUS – NATURALIZMUS – NIHILIZMUS

Nacizmus sa v roku 1933 sa dostal k moci a ovládol väčšinu nemeckého národa...

„... realizoval všetky ničivé myšlienky nemeckého naturalizmu a jeho vôle k moci v nepredstaviteľných rozmeroch a s najbrutálnejšou krutosťou a skončil s plynovými komorami, hromadnými hrobmi, najzvrhlejším mučením a mrzačením státisícov, nástupom gigantických armád a smrťou desiatok miliónov ľudí, vojakov i civilného obyvateľstva, vydrancovaním a spustošením prevažnej väčšiny Európy, najmä Sovietskeho sväzu, i zničením svojej vlastnej krajiny, skončil sa ojedinelou slávou najväčšej a najozrutnejšej neľudskosti, akú už aj tak dosť krvavé dejiny mohli doteraz zaznamenať...

„Tak sa končí hra vysokej kultúry... v praskutočnostiach večnej krvi.“ Pod každým naturalizmom otvára sa nedozierna priepasť – nihilizmu!“ (Štúr 1967, s. 220)

KRITICKÝ REALIZMUS, VÝCHODISKO PRE FILOZOFICKÚ KONCEPCIU S. ŠTÚRA

„Z naznačených noetických a historických dôvodů jsem se nevyhnutně musel dostat ku kritickému realismu, jenž by bral zřetel na všechny vědou ověřené složky života a to pro mně vždy znamenalo na základech dosavadní pokrokové tradice pevný střed, odkud by se mohla nestranně obzírat, demonstrovat a hájit nutná vyšší harmonie, jednota a hierarchie života a odtud by se také mohlo nejúčinněji bojovat proti všem jednostranným, nebezpečným a osudným výkyvům a scestím.“ (Štúr 1955, s. 18)

Štúr sa hlásil ku kritickému realizmu v domácej, masarykovskej filozofickej tradícii

- nie nemecký variant, alebo anglosaský

V čom tkvie základ Štúrovho prístupu... Východisko jeho koncepcie:

DVA EXTRÉMY, NA KTORÉ NARAZÍME PRI VSTUPE DO FILOZOFICKÝCH SYSTÉMOV /19. A 20. STOROČIA/

Jednostranné preceňovanie tvorivých možností subjektu, na úkor objektívnych podmienok, znamená nedocenenie zložitosti a bohatstva našej reality a tým ochudobnenie našej kozmickej skutočnosti.

Kozmická skutočnosť sa vrství od anorganickej prírody cez ríšu organickú, až po rovnako reálne najvyššie funkcie duševné.

Jednostranné precenenie objektívnych daností znamená nedocenenie poznávacieho a stvárňujúceho prínosu ľudského, čím rovnako ochudobňujeme kozmickú skutočnosť.

/Predovšetkým „vd'aka“ Kantovmu „koperníkovskému obratu“ – ktorým kládol akcent na poznávajúci subjekt, mohli jeho nasledovníci v prvej polovici 19. storočia (dokonca i na začiatku storočia 20. - novokantovci), jednostranne preceňovať význam subjektu nad objektívnym svetom./

NAJZNÁMEJŠIE PRÍKLADY VYZDVIHOVANIA SUBJEKTU

- novokantovci, ktorí redukujú všetko na „čirý subjekt“; identifikácia súcna s čistým myslením. Marburská škola (... Myslenie vytvára základy bytia a skutočnosť objektov sa rozplýva v svet ideálnych, najmä matematických vzťahov...).

K rovnakej redukcii na čistý subjekt a z toho vyplývajúceho apriorizmu dospela aj filozofia hodnôt bádenskej školy, fenomenológia školy Edmunda Husserla. Z týchto predpokladov vyrástla prevažná časť metafyziky 19. a 20. storočia. (Štúr 1955, s. 5)

NADVLÁDA OBJEKTU

Typickým príkladom je schopenhauerovský naturalizmus (Štúr ho „zahalil“ do rúcha idealistického).

Schopenhauer preceňuje slepé sily prírody, preceňuje objektívne determinanty.

Pozitivismus Augusta Comta postupuje o krok ďalej, uvedomelo mieri k strohému prírodovedeckému a naturalistickému dogmatizmu: práve on mal rozhodujúci vplyv na myšlienkový vývoj Európy.

Comte podľa Štúra: „... vidí stejnou zákonitost v přírodě jako v dějinách a domnívá se mylně, že lze podřadit všechny jevy, neorganické i organické, fyzické i morální, individuální i společenské stejným neměnitelným zákonům. Proto jediným vzorem se mu stává přírodní věda, přírodovědecká metoda je mu universální vědeckou metodou, použitelná jak na přírodu, tak i na dějiny, ba dějiny třeba podle něho "pozdvihnouti, k přírodní vědě, proto i jeho sociologie se musela nutně státi pouze „sociální fyzikou“." (Štúr 1955, s. 6-7)

FENOMÉN NIETZSCHE = „PRAZÁŽITOK NEMECKÉHO NÁRODA A NEMECKÉHO ŠTÁTU“

Naturalistické náboženstvo vôle k moci.

„Celý doterajší nemecký vývin a rozpätie od romantizmu až k naturalizmu, ale najmä ich dusné prelínanie a splývanie nikto slovesne tak oslnivo nevyjadril, ako chorobne krčovitý vyznávač a ospevovateľ stupňovaného a umocneného života Friedrich Nietzsche – aj keď proti Schopenhauerovi neprináša myšlienkovu veľa nového.“ (Štúr 1998, s. 160)

U Nietzscheho ide o zvrátenie všetkých hodnôt v dovtedajšej európskej kultúre.

„Naturalizmus svojim zjednodušujúcim determinizmom znamenal v každom národe určité myšlienkové ochudobnenie a pokles mravného cítenia; avšak Nemecko zaviedol tento mýtus priam na krvavé scestia, pretože je svojou podstatou už celkom totožný s mýtom 20. storočia.“ (Štúr 1998, s. 171)

ZÁKLADNÁ NOETICKÁ POUČKA = SPRÁVNÝ VZŤAH SUBJEKTU A OBJEKTU

Všetko naše poznanie je INTENCIONÁLNE, nie je bezobsažné, abstraktné – smeruje vždy k poznaniu niečoho.

Obdobnému „zákonu podľehá i poznání intuitivní, umělecké.“ (Štúr 1955, s. 35)

Človeka nemožno „myslieť izolovane“ od ostatného sveta. Človek je súčasť doby, ľudského rodu, dejín, univerza, v ktorom sa polarita telesno-duševná premieta a zapája do vývojových súvislostí:

individuálneho – univerzálneho; premenlivého – trvalého; konečného – nekonečného; časového – nadčasového; miznúceho – nesmrteľného.

Telesná zložka v nás spadá do prvej kategórie (do sféry individuálneho, premenlivého, konečného, časového, miznúceho...

Duchovné funkcie tým, že sa nejakým aktívnym spôsobom aktívne zúčastňujú kvalitatívneho vývoja vesmírneho, vradujeme do vzťahov univerzálnych (trvalých, nekonečných, nadčasových, nesmrteľných, od celkového vývoja neodmysliteľných). (Štúr 1955, s. 42)

DEJINY EURÓPY BY SA V 20. STOROČÍ

- neuberali tak krutou cestou, ak by nebolo toľko obmedzenosti a dravosti už v nás samých.

Cesta od životného naturalizmu vedie nevyhnutne a s logickou dôslednosťou k nihilizmu. (Štúr 1955, s. 52)

20. storočie sprevádzala veľká kríza európskej kultúry a európskeho spoločenstva, ktorá umožnila vznik totalitného štátu (fašistického, nacistického, komunistického), ktorý sa mylne domnieva, že je možné vnútornú obrodu a vnútorný poriadok nahradiť vonkajším násilím.

Sprevádzané je to vzburou davov (José Ortega y Gasset), zmasovením, konformizmom, nivelizáciou.

Jednostranná nadvláda jednej zložky na úkor ostatných, ktoré potom zakrňujú → vedie to k neúprosne k úpadku a chaosu, k duševnej atomizácii ľudskej osobnosti a k jej dezintegrácii, k strate všetkých vyšších hodnôt, k odosobneniu, odl'udšteniu, k nihilizmu.

INKLINÁCIA K: A. J. TYONBEE „SVET A ZÁPAD“ (1953). REÁLNY OBRAZ SVETA A SMEROVANIE DO BUDÚCNOSTI

Bertrand Russell oprávnene hovorí, podľa Štúra, že „našu“ dobu nie je možné pochopiť z 19., alebo 18. storočia, ale ešte z predchádzajúceho obdobia – temnejšieho.

Európska kultúra v poslednom storočí sama zredukovala všetky hodnoty na princíp ekonomicko-mocenský, čím podcenila ostatné rovnako dôležité a reálne zložky životné a privodila najkrvavejšie pohromy v svetovom meradle.

Tzv. slobodný Západ, podľa slov Štúra (s. 141), nemá ani dost' ideí , vôle a síl, aby zvládol túto dejinnú krízu; **zredukoval svoj život (opojený priemyselnou revolúciou) na ekonomický pragmatizmus, a či v najlepšom prípade benthamovský utilitarizmus.**

Absentuje však etický rozmer, vzhľadom k tomu, že nie je možné hovoriť o nej tam, kde sa vecné hodnoty nadradujú nad osobné!

„VŠEĽUDSKÁ“ ETIKA – NAJvyšší STUPEŇ CELEJ DUCHOVNEJ HIERARCHIE (OD TEORETICKÉHO POZNANIA K PRAKTICKÉMU... – B. CROCE)

- dotýka sa každého z nás, všetkých našich osudov, celého nášho dejinného vývoja, nášho ľudského poslania.

Ak by sme konali v mnoho-vrstevnatom svete (mnoho-dimenzionálne rozvrstvenom, s rôznosmernými aktivitami a záujmami, s rôznymi stupňami vzdelania a charakterovej, spoločenskej a mravnej zrelosti...), len podľa svojich vlastných individuálnych, skupinových, či národných a štátnych, okamžitých záujmov a impulzov → „náš život by pri dnešnej složitosti a technickej vyspelosti skončil dříve či později v prvotním chaosu a nemohl by tudíž splniť své lidské úlohy, kdyby nebylo vyšší nadřazené vazby nadosobní, nadnárodní, nadstátní, která by jej i při vši rozmanitosti spájela ve vyšší jednotu a dávala mu celkový lidský řád.“ (Štúr 1955, s. 153)

Práve táto nadriadená voľba a najvyšší praktický poriadok nášho života, tvorí etický princíp!

KANTOVA VÝZVA K ÚČINNEJ SPOLUPRÁCI VŠETKÝCH SPOJENÝCH NÁRODOV

Občianska spoločnosť musí poskytovať na jednej strane jednotlivcom – pokiaľ možno najväčšiu voľnosť, ale na druhej strane musí obmedzovať ich slobodu, aby bola zlučiteľná so slobodou ostatných. Obdobne sa má takto diať aj na fóre medzinárodnom a medzištátnom.

Štúr pripomenul Kantovu myšlienku, že **je potrebné vystúpiť z bezzákonného stavu divochov a utvoriť zväz národov**, kde by každý – aj ten najmenší národ a či štát, mohol dosiahnuť istoty a práva prostredníctvom práve tohto zväzku.

Štúr bol presvedčený, že po viac ako dvoch storočiach tápavo sa blížime k tomuto cieľu (v roku 1955 vyjadril myšlienku, že súdobá OSN je neúplná a nedokonalá).

Práve toto smerovanie je jediná cesta do budúcnosti!

PROCES ZBLIŽOVANIA SMEROM HORIZONTÁLNYM I VERTIKÁLNYM

Základný omyl 20. storočia spočíval v domnienke, že svet sa dá zjednotiť alebo ovládnuť len vonkajším, horizontálnym riadením.

„Vnější organizace světové spolupráce bude vždy nesmírně důležitá; ale současně s ní se musí život, jeho funkce a jeho hierarchie ve všech zemích ustavičně obrozovat i zevnitř, vertikálně.“ (Štúr 1955, s.155)

Ak má byť svetové vyrovnávanie plodnou celoživotnou regeneráciou, musí súčasne postupovať smerom horizontálnym i vertikálnym!

Celkovým naturalistickým spôsobom života (ovplyvňujúcim všetky oblasti), boli zasiahnuté všetky naše emocionálne a citové väzby a vedome negované etické hodnoty. Zasiahlo to i „pojmovú oblasť“.

ZÁMERNÉ OCHROMENIE VŠETKÝCH HUMANITNÝCH A SPOLOČENSKÝCH VIED. VÝZVA K NÁPRAVE!

- má za následok stav „sostickej ľubovôle a chaosu“, v ktorom sa ocitli, domnieva sa Štúr.

Dokonca aj samotná ekonomická oblasť sa chápe ako obrovský mechanizmus, v ktorom prevláda kvantita – bez ohľadu na kvalitu.

Osudná vina „spočíva v prílišnej jednostrannosti a extrémnosti výkyvov jednotlivých zložiek, čím potom museli nastať jednostranné scestia a otrasné poruchy celkovej životnej výstavby.“ (Štúr 1988, s. 234)

Stojíme na rózcestí. Hrozbu sebazničenia môžeme prekonať len veľmi namáhavým, postupným a dlhým vyrovnávacím obrodným procesom, tvrdil Štúr na záver „Zápasov a scestí...“.

Od základov je ochromená snaha realizovať vyššie jednotné ciele (v rámci OSN, napr.). Ochromená je „falošným náboženstvom naturalizmu, ktorý svoju veľkú nevieru v ľudského ducha a v jeho tvorivo vynaliezavé funkcie nahradil vôľou k moci a výlučnou vierou v moc.“ (Štúr 1998, s. 253)

LITERATÚRA

Štúr, Svätopluk (1946): *Rozprava o živote*. In: Spisy FF SU v Bratislave.

Štúr, Svätopluk (1955): *Hovory s mládeží*. Rukopis.

Štúr, Svätopluk (1967): *Nemecká vôľa k moci*. Obzor.

Štúr, Svätopluk (1998): *Zápasy a scestia moderného človeka*. Veda.

ĎAKUJEM ZA POZORNOST.

